

Прикази књига Book reviews

Ilona Gwóźdź-Szewczenko: *Futuryzm w czeskim pejzażu literackim*. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009. g.

Na základě této práce lze na otázku z titulu odpovědět kladně, i když s jistými výhradami. Polská bohemistka svým způsobem mistrně propojila to, co roztroušeně existuje v české literární kritice, historii a teorii. Futurismus není v české literatuře jevem neviditelným, spíše naopak, je fenoménem průnikovým, ponorným, jakýmsi všudypřítomným spodním proudem, i když jeho přítomnost v postavantgardním světě české literatury přece jen slábne. Avšak kdoví, zda to není tím, že srostl s jinými prvky a je opravdu tak trochu neviditelný nebo obtížně identifikovatelný.

Autorka o tom píše již v samotném úvodu (Wstęp): „Futuryzm jest w czeskiej przestrzeni literackiej *ciałem obcym*, nad którym refleksja naukowa jawi się jako coś, z czego trzeba wytłumaczyć się i syzbko usprawiedliwić.“ (s. 9). Jako o mnoha zásadních věcech i o těchto se nejlapidárněji vyjádřil Zdeněk Mathauser už pro svou světovou rozhlednost a zkušenost s evropskou, zejména ruskou modernou a avantgardou, a to tak, že „není snadné psát o futurismu, rozbíhá se pod rukama“ – i tak se jmenuje první autorčina kapitola. Když se nás před časem naši slovinští kolegové zeptali na český futu-

rismus, byli jsme pochopitelně na rozpacích: každého napadl jako nejvýraznější S. K. Neumann, fragmentárně i jiní, ale podstatné je právě ono „fragmentárně“.

Autorka s pílí neobvyklou shromáždila takřka vše, co bylo o české podobě futurismu napsáno, možná místy o futurismus vůbec, i když má značné rezervy právě v italistice a rusistice, kde se tento směr exponoval modelově a programově. Pravdu má však v tom, jak to vyjadřuje název jedné kapitoly, že jde o jev v české literatuře nedoceněný, že se musí „rekonstruovat“; je charakteristické při do značné míry přežívajícím českém bohemistickém izolacionismu, že se tu mohla opřít o fenomenologa a rusistu Mathausera a že tuto rekonstrukci provedla na pozadí evropského a světového vývoje (Pejzaž od nowa malowany, s. 28 n.). Nicméně se opřela i o velké množství českých literárněkritických bohemik, méně již o teoretické práce nebohemistické, skoro jako by se od nich chtěla záměrně odstříhnout. Nicméně dobře doložila to, že futurismus dosud byl a do jisté míry i je „persona non grata českého literárního prostoru“ (s. 37 n.). Je to o to podivnější, že jeho výtvarné a architektonické podoby, zejména konstruktivismus,

 2011

prožívaly právě v českém prostředí obrovský boom. V podkapitole o depersonifikaci futurismu ukazuje, jak futurismus fungoval často skrytý pod maskou jiných pojmů a označení (civilismus), jak byly podivuhodně naturalizovány i jeho politické konotace, zejména ruské (V. Majakovskij, Jelena Guro, David Burljuk), úlohu Devětsilu a brněnské Literární skupiny. Právě politické konotace futurismu jsou pro pochopení jeho české varianty značně důležité, pokud ne rozhodujícím způsobem, a možná právě proto musel přijít někdo zvenku, aby Čechům a českým bohemistům futurismus obnažil v clusteru civilismu, Neumannova epi-futurismu, expresionismu, proletářské poezie a poetismu (a co surrealismus?) – výsledkem je „Pejzaż przemalowany: niema obecność futuryzmu“. Český futurismus, jeho rozptýlenost a podivnost tak nově nasvítily futurismus jako takový, tedy jeho dekonstruktivní, labilní povahu.

Oproti převažujícím českým bohemistickým pracím, které jsou v literární vědě dokořán, někdy až vyzývavě, otevřeny vybrané zahraniční literární teorii, ale podstatně méně zahraničním literaturám, tj. reálnému literárnímu materiálu, jinak řečeno komparatistice, ukazuje polská bohemistka, že právě komparatistika pomáhá otevřít českou literaturu světu skutečně, nikoli jen předstíraně: potom už vidíme její velikost a hodnotu, což je někdy deprimující, někdy však i povzbudivé. Nevím, zdali autorčin názor na obecné polohy futurismu není přehnaný, ale mlčení nebo rozpaky ohledně jeho české podoby byly tím zatlačeny do pozadí jasným

gestem na přesvědčivém srovnávacím pozadí. Jisto je, že jednou z příčin českých rozpaků může být i politické vyústění futurismu, resp. jeho ideologické konsekvence (italský fašismus, sovětský komunismus), které brání uchopit plnohodnotně a esteticky tento jev a jeho souvislosti – je to česká přeideologizovanost nebo ideologický purismus, ideologická stydlivost? Možná tento odstup pramení i z dominantní sentimentálně biedermeirovské povahy českého pseudoromantického národního obrození nebo alespoň v některých jeho polohách, snad i v přežívajícím ruralismu české literatury, který i v tlaku urbánnosti si tuto podobu pod povrchem, skrytě chrání. Takže berme tuto skvělou publikaci jako výrazný průlom, ale také jako počátek něčeho hlubšího, tedy hlubinného bádání v českém recepčním prostředí a v jeho vstřícném pohybu: to, že v této knize chybí vůbec jméno jednoho z otců komparatistiky A. N. Veselovského nás nesmí mást: ukazuje na možnosti, jichž by bylo možné v budoucnu využít. A česká bohemistika se nemusí stydět, že to ukázala polská bohemistka; vždyť koneckonců sumarizovala hlavně česká pozorování, jimž scházela jen vydatná syntéza; lze jen litovat, že se k ní kdysi neodhodlal vícekrát zde citovaný Zdeněk Mathauser: podobně nám jinak nasvítily různé národní literatury Václav Černý s francouzským barokem, Michail Bachtin s novým pohledem na F. Rabelaise, Sergej Nikolskij se svou „rehabilitací“ Karla Čapka, nebo často, i když ne vždy přesvědčivě provokující Robert Pynsent.

Ivo Pospíšil (Brno)

М. Н. Котљорова, Л. С. Тихомирова, Н. С. Соловьева,
*Идиостилистика научной речи. Наши представления
 о речевой индивидуальности ученого*, Пермь: гоу впо
 «Пермский государственный университет», ноу впо
 «Западно-Уральский институт экономики и права», 2011,
 394 с.

Пред нама је монографија *Идиостилистика¹ језика науке* М. Н. Котљорове, Л. С. Тихомирове, Н. С. Соловјове (представника Пермске школе функционалне стилистике) посвећена утемељењу одређених приступа у проучавању језичке индивидуалности научника. Тема је необично актуелна, поготову кад се зна да је досад, вероватно по инерцији, појам идиостила најчешће довођен у корелацију са стилистиком фикционалне литературе, односно са језиком неког књижевника (писца). Књига *Идиостилистика језика науке* руши такав стереотип.

Осим *Предговора* (Предисловие. В поиске проблемы речевой индивидуальности ученого, 7–17) и *Увода* (Введение. Категориально-контурное формирование и описание хорошего текста, 18–25), монографија има три дела: I) *Основные подходы, принципы, понятия и категории* (два поглавља, 26–70), II) *Аналитико-синтезирующее мышление и индивидуальный гармонично плотный текст* (четири поглавља, 71–341) и III) *Типы текстов* (342–363). На крају, постоје одељци *Закључак* (364–365), *Библиографија* (366–389) и *Извори іраће* (390–393).

1. По аналогји са „нейоновљивошћу великих писаца“, аутори *Идиостилистике*

сматрају очигледним факат да постоји, такође, непоновљив „стваралачки потпис талентованог научника“ (с. 9). У складу с тим, предмет истраживања у монографији јесте „индивидуални стил, или идиостил, писаног језика научника“ (с. 10), а основни задатак се састоји у томе „да се текст истражи *само с једној аспектa* – са гледишта ствараоца, схваћеног као субјект говорно-мисаоне, и то спознајно-комуникативне, делатности, или као аутор са њему својственим стилем говорно-мисаоне (когнитивне) делатности. По свој прилици, само таква визија проучавања научног текста као носиоца (изражаваоца) научновог когнитивног стила одговара предмету *стилистике научної језика* (а не граматике, не структуре текста, не херменевтике или теорије текста)“ – с. 45.

Први део *Идиостилистике* (поглавља 1 и 2) доноси експликацију базичних појмова и категорија. Ту се дефинишу како исходишни појмови („функционални стил“, „научни функционални стил“, „стил излагања научног садржаја“) тако и (основни) појам „индивидуални језички стил научника“. За језичку се индивидуалност научника каже да се она манифестује „*не најоредо*, него на фону других карактеристика говора, а још тач-

359

- 1) Оперативни термин „идиостилистика“ значи „стилистика језичке индивидуалности научника“. Идиостилистика је овде (в. на стр. 364) представљена као развојни огранак стилистике научног језика, одн. функционалне стилистике [у верзији Пермске школе].

није – кроз *интеракцију* са а) говорним жанром..., б) функционално-семантичким типом говора..., в) презентирањем у тексту функционално-семантичких категорија... Таква интеракција индивидуалног језичког стила научника може се објаснити објективном сложености, полиструктурношћу, која се испољава посредством таквих својстава научног текста као што су 'хетерогена кодираност текста, интертекстуалност, интердискурсивност'..., што са своје стране условљава полипарадигматичност (скуп разних научних приступа) у проучавању научног текста у целини, а посебно индивидуалног стила научника“ (с. 39).

Аутори истичу да се „језичка индивидуалност научника, схваћена као интегрални конструкт, формира:

- на основи структурно-језичке и функционалне, тј. говорне, компетенције;
- у складу са принципима стицања и развоја новог научног знања (што одговара критеријумима научности који су постулирани у области науке о наукама: проблемски карактер, хипотетичност, аргументованост и др.);
- у складу са категоријално-стилистичком компетенцијом, одн. умењем да се примењују текстуалне категорије као што су кохезивност, наглашена логичност, дијалогичност и др., да се сврсисходно заснивају њихове 'конкорданције' и да се ове 'запуњавају' расположивим у језичком систему синонимичним материјалом;
- у складу са позитивним, толерантним маниром говора...;

- захваљујући вештини да се жанровска разноликост примењује не само при стварању основног научног текста... него и у случају периферних жанрова...;
- захваљујући усавршавању (редиговању) интегралног текста у погледу кохерентности композиције...“ (с. 40).

Сходно ауторској концепцији, „научни текст наступа као носилац разних стилова излагања који се међусобно сучељавају по принципу: *индиферентни* појмовно-логички – *критички*; *једностврани* појмовно-логички/рационални – *метафорички*; *хармонично здијен* стил – *'илидовий'* исповедни; *кондезовано здијен* – *'распресий'* [расплинут – А. С.]. Усредсређујући се на идиостил, треба нагласити да се он може идентификовати једино на фону функционалног научног стила, који служи као еталон за организацију конкретног научног текста“ (с. 41).

2. Друго поглавље монографије (*Дискурсно-функционално-стилистички приступ у проучавању језичке индивидуалности научника* – с. 44–70) посвећено је утемељењу минималног методолошког оквира неопходног за интерпретацију језичке индивидуалности научника. Ту се разматрају принципи изучавања стереотипности научног текста, указује на методолошки оријентир „од општег ка посебном“ и постулира „мека“ интерпретативна анализа текста с посебним освртом на дискурсни аспект. Из тог поглавља издвајамо став да се идиостил писаног језика научника одликује „...а) условљеношћу екстралингвистичком основом језика науке; б) системношћу (на стадијуму 'зрелости' стила); в) релативном стабилношћу; г) стереотипношћу; д) флексибилношћу (измена једне компоненте повлачи

за собом измену других компонената);
ђ) отвореношћу (незавршеношћу)“ – с. 68.

Аутори за свој опис кажу да представља „меку интерпретацију“ идиостила, јер практичном анализом нису обухваћене све стилске црте, него је избор нужно ограничен на неке од њих, и то:
1) *експлицитна* (наглашена) *лоичност*,
2) *дијалоичност* и 3) *тоналијет* (толерантност/категоричност) – с. 70.

3. У трећем поглављу *Идиостилистике* лансирана је надахнута концепција о „збијању“ (консолидацији) садржаја научног знања, односно збијености садржаја научног текста. Стога се тамо каже да „проучавање процеса индивидуалног збијања знања отвара пред нама питање о хармоничној концентрацији [букв. *коагулацији* – А. С.] информација у тексту, односно питање о неопходности и довољности индивидуалне трансформације научног знања. Да би се одредио степен индивидуалног хармоничног збијања садржаја текста, треба, дакле, проценити однос између расплнутости, глибовитости и кондезоване збијености садржаја у структури текста“ (с. 129).

4. Четврто поглавље (*Диференцијација индивидуалних стилова мишљења и јовора научника на основи ђерсоналној стиила сјознајне делатности*) нас уводи пре свега у широки психолошки контекст

стваралачког процеса, на основу којег се „може приступити тумачењу чисто лингвистичких научних чињеница добијених као резултат текстуалних проучавања интегралних [целих, „од корица до корица“ – А. С.] научних остварења“ (с. 150).

Аутори овде издвајају неколико принципа формирања индивидуалног језичког стила научника. *Први ђринциј* се именује као „условљеност самим *јојмовно-лоичким садржајем* говора“, односно тај принцип се доводи „у корелацију са карактером семантике научног текста“ (с. 151). *Друђи ђринциј* формирања „индивидуално-стилског спецификума говора научника корелира са *стируктуром* својстава, обележја и карактеристика научног функционалног стила“ (с. 153). *Трећи ђринциј* формирања индивидуалног језичког стила научника је „*стиујњевит*“, а има чисто *ѓекстиуални* карактер. Тај принцип је спрегнут с текстуалним карактеристикама, схваћеним као категорије које се реализују једино у целовитом тексту. Деловање овог принципа може да се открије ако бисмо специјално, и изоловано од осталих, разматрали ову или ону текстуалну категорију као скуп говорних средстава која су у функционалном погледу једнако усмерена“ (с. 154).

Полазећи од закона семантичке усаглашености, аутори разматрају „тексту-

361

- 2) Уз именице *текст*, *стиљ*, *содержание*, аутори *Идиостилистике* неретко употребљавају лексеме *рыхлый / рыхлость*, *вязкий / вязкость*, *плотный / плотность / уплотнение*. При таквој терминологијацији нужно се јављају побочне асоцијације (на геологију, педологију, *силе кохезије* између честица песка и/или глине и сл.). Стога као потенцијални преводни еквиваленти за рус. *рыхлый / рыхлость* у конкретном контексту могу доћи *расйлинуѓ / расйлинуѓост*, *расйресѓ / расйресѓост*, *разливен / разливеност* (уз додатну асоцијацију на *редунданцију*); за рус. *вязкий / вязкость* – *ѓлибав / ѓлибавост*, *ѓлибовѓ / ѓлибовѓост* (асоцијација на блато и мочвару; додатна асоцијација на *редунданцију*, отежано разумевање); за рус. *плотный / уплотнение / плотность* – *зѓѓен / зѓѓање / зѓѓеност* (асоцијације на консолидованост, чврстоћу, збијање тла, јаче силе кохезије).

Стил 2011

алне категорије као функционална јединства двеју компонената, спрегнутих у виду опозиција:

- 1) наглашена логичност / асоцијативност,
- 2) кохезивност / рашчлањеност (фрагментарност),
- 3) фактологичност / хипотетичност,
- 4) неутралност / аксиологичност,
- 5) монологичност / дијалогичност (полилогичност, партитурност),
- 6) одређеност / неодређеност (неодређеност не као 'недефинисаност') – с. 155.

Не улазећи у све појединости четвртог поглавља, рекли бисмо да се овде (с. 169–217) посебно разматрају „дискретно-логички и континуално-психолошки стил мишљења и текст“, „језичка индивидуалност у дефиницијама терминологизираних појмова“, „критички стил мишљења и текст“, „метафорички стил мишљења и текст“, „улога метафоре у организацији текстуалне структуре научно-популарног остварења“.

5. Пето поглавље (*Диференцијација индивидуалног стила излагања научној садржаја на основи катеоријалног пристоја тјексту*, с. 217–266) обухвата одељке „Модел индивидуалног језичког стила научника; Комплекс логичности, дијалоичности и тоналитетног говора из аспекта језичке индивидуалности научника; Катеоријалност / некатеоријалност као својство индивидуалног језичког стила научника; Индивидуални стил излагања научној садржаја: однос принципа стереотипности и креативности у тјексту; Стереотипности – језичка индивидуалност – одређења“.

Аутори су овде представили модел формирања (који уједно служи за потребе интерпретације) индивидуалног језичког стила научника. О том моделу се каже да

је „ограниченог домета и сажет, конструисан уз поштовање само једног семантичког параметра – текстуалних категорија. Као такав, тај модел ипак омогућује да се стекне представа о механизму формирања индивидуалног језичког стила научника. Конкретно, то су: избор и употреба језичких јединица које имају одређено 'место' на скали категорије – у складу са 'специфичном тежином' на плану изражавања категоријално-текстуалног значења; квантитативно-квалитативна синтеза тих јединица у оделитим текстуалним фрагментима, у тексту интегралног [целог – А. С.] научног остварења, као и у целокупном стваралаштву, што и јесте пут испољавања индивидуалног језичког стила научника“ (с. 218). При том, и то аутори *Идиостилистике* посебно наглашавају: „Далеко од тога да сваки фрагмент текста може (као уосталом што не може ни свако целовито остварење) да уопште носи индивидуално-стилски спецификум“ (с. 218).

Говорећи о факторима (узроцима) који утичу на формирање индивидуалног језичког стила научника, аутори овлашно указују на условљеност: „прво, екстралингвистички, и то културно-историјски (општекултурним, општенаучним и предметно-научним контекстом) и психолошки (типом мишљења, когнитивним стилем у овим или оним епохама, стилем мишљења научника); друго, лингвистички (спремношћу књижевног језика за изражавање научно-спознајне ситуације), а посебно функционално-стилистички (успостављеним традицијама у презентацији научног знања); осим тога, треће, категоријално-стилистички, одн. захваљујући формирању стилских црта (текстуалних категорија) путем консолидације језичких јединица које носе одређена контекстуална значења“ (с. 223).

6. Шесто поглавље (*Толерантјан / ин-тјолерантјан манир ауторја у научној комуникацији*, с. 266–341) обухвата одељке *Толерантјаностј у научној комуникацији; Толерантјаностј јоворној јонашања као јринциј научне комуникације; Експјра-линјивисјичке основе тјолерантјаностји научне комуникације; О мојућностји катјетјоријалној јрисјуја у јроучавању тјолерантјаностји научне комуникације; Толерантјаностј и аксиологјичностј; Толерантјаностј и катјетјоричностј / некатјетјоричностј излајања; Комуникајивне сјтрајетјетјје, тјактјичке и јостјујци изражавања тјолерантјаностји јоворној јонашања; Тоналитјетј језика науке као јараметјар исјољавања језичке индивидуалностји научника. У разматрању ове проблематике аутори стављају тежиште на илустрације из текста полемичког карактера (научна дискусија).*

7. Завршно поглавље (*Тјјови тјекстјова*, 342–363) доноси колекцију текстова и текстуалних фрагмената екцерпираних из руске научне литературе (природне, техничке и хуманистичке дисциплине). Аутори овде наводе 6 карактеристичних типова текстова (који кореспондирају са 4 индивидуална стила и 2 језичка манира излагања). Наводимо неке примере из поменутог поглавља (због стриктног превода са руског в. подножну напомену бр. 2).

Тјј 1. Кондензовано збјјен тјекстј / сјтил (кондесированно плотный текст / стиль, с. 344), два фрагмента из научне енциклопедије:

Дадаизм (франц. *Dadaisme*, от *dada* – конек, деревянная лошадка, детский лепет) – авангардистское литературно-художественное течение в 1916–1922 гг. Сложился в Швейцарии, в кругах

анархистствующей интеллигенции (Л. Бретон, Т. Тцара, Р. Гюльенбек, М. Янко, М. Дюшан, Ф. Пикабия, М. Эрнст, Ж. Арп). Творческой установкой дадаистов стали провокативность, желание шокировать публику, стремление к разрушению традиционных эстетических норм (подражание «заборным» каракулям, комбинации произвольно выбранных предметов, наклейки на живописный холст и др.). В 20-х гг. Д. во Франции слился с сюрреализмом, в Германии – с экспрессионизмом (БРЭС 2003: 417).

Давление – физическая величина, характеризующая интенсивность нормальных (перпендикулярных к поверхности) сил F , с которыми одно тело действует на поверхность S другого (напр., фундамент здания на грунт, жидкость на стенки сосуда и т. п.). Если силы распределены по поверхности равномерно, то D . $P = F/S$. Д. измеряется к Паскалях (Па), атмосферах (атм), а также в мм рт ст. и др. (БРЭС 2003: 416)“

Тјј 2. Хармонично збјјен тјекстј / сјтил (гармонично плотный, с. 345–346), фрагмент из биологије:

Целостность организма.

Организм – это живая биологическая целостная система, обладающая способностью к самовоспроизведению, саморазвитию и самоуправлению. Это единое целое. Организм и проявляет себя как единое целое в различных аспектах.

Целостность организма, т.е. его объединение (интегрирование), обеспечивается, во-первых:

- 1) структурным соединением всех частей организма (клеток, тканей, органов, жидкостей и др.);
- 2) связью всех частей организма при помощи:

а) жидкостей, циркулирующих в его сосудах, полостях и пространствах (гуморальная связь, лат. *humor* – жидкость);

б) нервной системы, которая регулирует все процессы в организме (нервная регуляция).

У простейших одноклеточных организмов, не имеющих еще нервной системы (например, амёбы), имеется только один вид связи – гуморальная. С появлением нервной системы возникают 2 вида связи – гуморальная и нервная, причем по мере усложнения организации животных и развития нервной системы последняя все больше «овладевает телом» и подчиняет себе все процессы в организме, в том числе и гуморальные, в результате чего создается единая нейрогуморальная регуляция при ведущей роли нервной системы.

Таким образом, целостность организма достигается благодаря деятельности нервной системы, которая пронизывает своими разветвлениями все органы и ткани тела и которая является материальным анатомическим субстратом объединения (интеграции) организма в единое целое наряду с гуморальной связью.

Целостность организма заключается, во-вторых, в единстве вегетативных (растительных) и анимальных (животных) процессов в организме.

Целостность организма заключается, в-третьих, в единстве духа и тела, единстве психического (духовного) и соматического (телесного).

Таково современное понимание целостности организма на принципах естественно-научной основы – физиологического учения И. П. Павлова.

*Тий 3. Расйлинуи текстї/сїил (рых-
лый, с. 349–350), фрагмент из историјско-
социолошке студије:*

Промышленная цивилизация и утверждение эквивалентного обмена, конкуренции и рыночных отношений. Одним из главных последствий промышленной цивилизации является утверждение рыночной экономики как господствующей формы экономических отношений между людьми. В литературе по данной проблеме утверждение рыночных отношений объясняется целым рядом причин.

Наиболее общими ее предпосылками А. Смит считал разделение труда и соответственно обмен товаров, достигшие определенного масштаба. К. Маркс выявил ведущую роль первоначального накопления капитала и связанного с ним формирования класса свободных наемных

рабочих. Наконец, представители исторической школы, в первую очередь М. Вебер, особо выделили культурно-этические предпосылки рационального хозяйственного поведения, первоначально сложившиеся в Западной Европе.

А. Смит исходил из того, что человек следует велению «невидимой руки», которая управляет его поведением. И. Кант считал, что люди преследуют свои собственные цели, идут к неведомой им цели природы как за путеводной нитью и содействуют достижению этой цели [1. С. 5–6]. А. Маршалл, рассматривая причины существования конкуренции, замечает, что «в мире, где все люди были бы совершенно добродетельными, конкуренции не было бы места, но то же самое относится и к частной собственности и ко всем формам частного права» [2. С. 64].

А. П. Бутенко, отмечая, что рыночная экономика не появилась сразу в готовом виде, пишет: «Весьма важно и то, что до сих пор нет серьезных исследований, дающих вразумительный ответ на вопрос о причинах, определяющих широту распространения рыночных отношений в разных социально-экономических устройствах, скажем, в уже разлагающемся первобытнообщинном строе, при рабстве, в рамках азиатского способа производства, на разных ступенях развития феодализма и т.д. А ведь подобные исследования

приоткрыли бы многие тайны рыночной экономики...» [3. С. 23].

Попытаемся рассмотреть поставленную проблему без абсолютизации экономических отношений и недооценки естественных основ. По нашему мнению, естественная основа наличия обмена вообще и эквивалентного в частности заключена в единстве общества как некоего целостного природно-социального организма, состоящего в то же время из относительно самостоятельных индивидов, частей, сфер и т.д... (Ковалев 2003: 270).

Тий 4. Глибовий текст / сийл (вязкий, с. 355–356), фрагмент из физичке хемије:

Общая характеристика реагентов. Свойства диантипирилметанов в значительной степени зависят от длины цепи альдегидного радикала у центрального углеродного атома молекулы реагента. То есть меняя альдегидный радикал, можно получить реагент с определенно заданными свойствами: окислительно-восстановительными, кислотно-основными, склонностью к комплексообразованию; растворимостью в воде и органических растворителях. Вместе с тем нельзя не учитывать и роль исходной составляющей, а именно антипирина. Например, исходя из высокой растворимости в воде антипирина (100 г АП растворяется в 100

г воды) и его комплексов с ионами металлов в воде, следовало ожидать их плохую экстрагируемость в органические растворители [4]. Сведения, представленные в обзоре [14], подтверждают это. В то же время диантипирилметан (дам), являясь удвоенным антипирином и сохранив способность к комплексообразованию с ионами металлов, приобрел новое качество – низкую растворимость его комплексов в воде за счет эффекта удвоения (утяжеления) и хорошую – в органических растворителях [4]... (Дегтев, Аликина 2009: 11).

Тий 5. Толерантнан шекстї / манир излаїања (толерантная манера, с. 357), фрагмент из полемики:

Наиболее частый вопрос, который можно услышать при обсуждении концептологического исследования, посвященного определенной теме: «А концепт ли это?» В подтексте такого вопроса содержится утверждение о том, что далеко не все идеи, выражающие сущность явлений, качеств, предметов, можно считать концептами. Все согласны с тем, что «справедливость», «истина», «красота» – это концепты, некоторые признают концептами <...> У каждого исследователя концептов есть «концепт концепта», и в зависимости от цели исследования определяются границы данного научного понятия. Предельно широким

является понимание концепта по С. А. Аскольдову и Д. С. Лихачеву, предельно узким – понимание концепта по Абеляру... Примерно одинаково трактуется концепт в работах <...> Разумеется, подходы к концепту отличаются не только пониманием объема данного научного понятия. Например, С. Г. Воркачев не считает ценностное измерение концепта релевантным для собственно лингвистического исследования <...> В отличие от моего уважаемого коллеги я подчеркиваю принципиальную значимость ценностного компонента в структуре концепта, именно это компонент является культурно-значимым <...> Можно было бы придумать другой термин для обозначения той сущности, которую я понимаю под концептом, но с учетом подробного толкования этой сущности считаю, что читателям будет ясно, о чем идет речь в этой книге (Карасик 2007: 30–31)

Тий 6. Инїтолерантнан шекстї / манир излаїања (интолерантная манера, с. 361–362), фрагмент из полемики:

Здесь полностью, в неприкрытой форме, выступают политические корни всех ухищрений Уорфа. Утверждения, подобные тому, что «грамматика сама является творцом идей», «программой и проводником индивидуальной умственной активности», оказались лишь орудием расовой пропаганды о преимуществах народов, говорящих на языках «европейского стандарта»;

именно эти народы объявляются, вопреки всем фактам истории, единственными создателями современной культуры и науки, тогда как другие народы лишь пассивно усвоили эти достижения.

Так «ученый», «специалист по языкам американских индейцев», ученик и последователь Сепира Б. Уорф путем подтасовки языковых фактов, путем схоластических ухищрений с «языковыми моделями» ведет открытую расовую пропаганду. Поэтому-то столь охотно в империалистической Америке перепечатываются статьи Уорфа. Именно поэтому одну из его статей включил в свою книгу реакционный публицист Хайакава. В самом деле, утверждения Уорфа полностью совпадают с высказываниями этого представителя «общей семантики», утверждавшего, что люди, говорящие на языках иной структуры, чем английский, например на японском, китайском, тюркском языках, не имеют тех же мыслей, что и говорящие по-английски. Разве не одинаково служат Уорф и Хайакава целям расовой дискриминации? Разве не одинаково стремятся они скрыть классовые противоречия империалистического общества в пределах одной нации, говорящей на одном общем языке, за мнимыми «непреодолимыми противоположностями» между народами, говорящими на разных языках, но стремящимися в действительности к одной общей цели?

Нужны ли еще другие факты для разоблачения того пути, по которому идет так называемая «официальная наука» сегодняшней Америки? Ведь Уорф отнюдь не одинок. Он пользуется известностью, на него ссылаются, его приводят Блок и Трэджер в списке «необходимой литературы», его «учение» с энтузиазмом «развивает» П. Гэрвин. Но последний в своей статье сравнивает «европейский языковой стандарт» уже не с языком американских индейцев, а со славянскими языками (!!!). И в новом специальном лингвистическом издании *Studia linguistica* печатается статья Гэрвина, тоже «ученого», «специалиста-языковеда», полная антиисторических нелепых измышлений – статья, где славянские языки, принадлежащие к той же семье, что и романские, и германские языки, не только изолируются от последних, противопоставляются «западноевропейскому стандарту», но и весьма недвусмысленно сближаются с языком американских индейцев, все тех же хопи. Очевидно, что нет никакой нужды доказывать абсурдность, антинаучность и антиисторичность подобных измышлений (Гухман 1954: 126–127).

8. Из одељка *Закључци* (364–365) до-носимо нешто шири извод.

Терен за настанак идиостилистике, или стилистике језичке индивидуалности научника, припремила је стилистика језика науке, која представља активни

развојни огранак функционалне стилистике [у верзији Пермске школе].

Проблем језичке индивидуалности на учника јесте методолошки проблем, повезан с тим како приступити проучавању тог феномена. Индивидуални стил излагања представља полиструктурну научну апстракцију, која заправо обухвата сва својства научног језика. Међутим, при разматрању конкретног текста читаочева се пажња концентрише не на сва обележја него на одређени комплекс, сноп ових или оних особина (категорија) текста. У овој монографији су представљени различити приступи, а пре свега категоријални (текстуална категорија логичности, дијалогичности, тоналитета и др.). Ови значењски „смотуљци“ текстуалних карактеристика, које су са доминантном категоријом окупљене у когнитивно-семантички блок, природно захтевају да буду изражени скуповима језичких јединица и самим тим условљавају ауторско презентирање индивидуалног стила излагања научних садржаја. Захваљујући тим блоковима и средствима за њихово изражавање, може се открити спецификум индивидуалног стила излагања научних садржаја.

Категоријални приступ води (ауторе ове монографије) ка реконструкцији научног дискурса који (дискурс) у аналитичко-синтетичкој спознајној делатности аутора обједињује, напоре са *дискрејно-лојичким* и *континуално-психолошким*, *кријичким* и *мејафоричким* стилизовима мишљења, још и личносне карактеристике – *интровертиовану* и *експривертиовану* окренутост (односно – „ка себи“ и „ка другима“).

Тежња да се размотри механизам усавршавања значењске структуре текста и сагледају могућности хармонизације његовог садржаја и форме посредством *збијања* (и његовог резултата – *збијености* текста) омогућила је да се открију индивидуалне особености генерирања текстова и да се на тој основи диференцирају текстуални фрагменти као што су *хармонично збијени*, *кондензовано збијени*, „*распресији*“ [распинути – А. С.] и „*илидовити*“. При том је важно нарочито нагласити да се хармонично збијеним могу сматрати само фрагменти који корелирају са одређеним жанровима, одн. да у погледу текстова целих научних остварења таквог комплексног жанра као монографија није могућно (без специјалне, и то крајње тешке, анализе) остварити адекватно утемељену карактеризацију текста. Па ипак, одређивање особености (поменутих) четирију варијетета генерирања текстова (обично само фрагмената) има круцијални методички, и самим тим практични, значај у састављању наставних приручника намењених ученицима и студентима.

Посебан значај за читаоце научне литературе има *језички манир* аутора – *толерантан* или у различитом степену *нетолерантан*, који се најупадљивије манифестује при реализацији критичког мишљења (нарочито у дискусијама), што зависи и од тога да ли је аутор демократична или ауторитарна личност и да ли је оријентисан на конструктивну или рушилачку критику разматране концепције.

Андреј Стојановић (Београд)

Олексій В. Зарецький: *Офіційний та альтернативний дискурси. 1950–80-ті роки в урсср.* – Київ: Інститут української мови нан України, 2008. – Друге вид., виправлене та доповнене. – 440с. – ISBN: 966-306-016-6

Второе издание монографии «Официальный и альтернативный дискурсы. 1950 – 80-е годы в УССР» известного украинского лингвиста и историка украинской культуры Алексея Викторовича Зарецкого, как отмечено в предисловии, претерпело некоторые композиционные изменения и дополнено новыми разработками, посвященными официальному дискурсу 1970-х гг., а также периоду, относящемуся к началу XXI ст. Таким образом, реальные хронологические рамки рецензируемого исследования, существенно шире, нежели те, что обозначены в заглавии книги и частично относятся к совершенно иному – с точки зрения историософии – этапу жизни украинского общества.

В потоке литературы по дискурсивному анализу книга А. В. Зарецкого затеряться не может, она своеобразна как по своему замыслу, так и по его воплощению. Представленное в монографии исследование выполнено в русле проблематики дискурсивного анализа и основных идей коммуникативной лингвистики, однако обращение к важнейшим аспектам функционирования языка на Украине как средства социальной коммуникации советского периода, к дихотомии – «официальный дискурс – альтернативный дискурс» и пристальное внимание к историко-культурному и социокоммуникативному фактажу делает исследование А. В. Зарецкого непохожим на другие, в известном смысле уникальным.

Рассматривая понятия официального и альтернативного дискурсов, автор ис-

ходит из представления об очевидности официального дискурса, основой которого была официальная идеология, нормативная эстетика соцреализма, механизмы специфического контроля (цензуры), и меньшей очевидности альтернативного дискурса, который ассоциируется в идеологическом аспекте с «антисоветским», с литературой андерграунда, самиздатом, дискурсом украинской диаспоры (с.10–11). Безусловно, официальный дискурс 50–80-х гг. занимал основной сегмент социальной коммуникации на Украине, характеризовался вершинным статусом в иерархии дискурсов, был агрессивен, прескриптивен и тотально охватывал языковую компетенцию всех носителей языка. Альтернативный дискурс в своем функционировании в советский период практически не выходил за рамки языкового сообщества его творцов и лишь с конца 80-х гг., когда в период перестройки появились многочисленные публикации о его представителях – писателях, художниках, публицистах, стал предметом обсуждения широких слоев украинского общества. В конце 80-х – начале 90-х гг. по мере появления публикаций и в позднейший период, раскрывший неизвестные ранее страницы интеллектуальных и художественных исканий украинской интеллигенции, пришло осознание глубокого драматизма истории украинской культуры и науки, связанного с морально-психологическим давлением и физическим уничтожением ее носителей (с.11).

369

Справедливо рассматривая позитивный характер сосуществования официального и альтернативного дискурсов как семиотическое противопоставление, автор подчеркивает различие их внутреннего устройства, пишет об отсутствии внутренней структуры у альтернативного дискурса, его фрагментарности, мозаичности на фоне всеохватывающего характера и монологичности официального.

Рецензируемая книга состоит из пяти глав, в каждой из которых целый спектр вопросов обсуждается с разнообразной фокусировкой – этнокультурной, семиотической, социолингвистической, дискурсивной. Это главы: «Понятия официального и альтернативного дискурсов», «Этнокультурный и идеологический контексты», «Официальный дискурс», «Альтернативный дискурс», «Остаточные языковые явления официального (советского) дискурса в политическом дискурсе независимой Украины». Две первые главы служат развернутым введением к непосредственному анализу избранной лингвокультурологической дихотомии. Так, в первой главе обсуждаются методы исследования, его основные понятия, к которым автор относит, прежде всего, такие понятия, как «индикаторы культуры», которые показывают связь идеологических, этнокультурных феноменов с дискурсом (с. 15), «тематические структуры», контекст, в ней рассматриваются понятия, выделявшиеся ранее лингвистами, родственные понятию официального дискурса, напр., дискурс тоталитарного общества. Глава дополнена интересными материалами о параллелях между дискурсом криминального сообщества, изучавшегося еще Д. С. Лихачевым, и дискурсом тоталитарного общества.

Исторический контекст формирования официального и альтернативного дискурсов раскрывается автором благодаря обращению к этнокультурной ретроспективе (ключевые события, повлиявшие на создание Российской империи), характеристике этнокультурного пространства и его деформации, событиям недавнего прошлого (сталинская эпоха), периоду 60-х гг. – феномену шестидесятников, которые в значительной степени способствовали созданию альтернативного дискурса.

При характеристике официального дискурса, который, как и родственные ему понятия, неоднократно становился объектом изучения в социолингвистике (а официальный дискурс советского периода был в целом единым на всем пространстве своего функционирования), А. В. Зарецкий развивает лингвокультурологический подход с выраженным «семиотическим привкусом» и анализирует текстовые данные (напр., литературные журналы 60-х гг., Программу КПСС 1961г.) сквозь призму мифологической оппозиции «свет – тьма», реконструирует на основе типизации лексико-семантических средств модель мира, воссоздаваемую официальным дискурсом.

Анализ альтернативного дискурса в книге предваряет инвентаризация представляющих его текстов и формирование их корпуса, в который вошли различные в коммуникативно-прагматическом отношении тексты: тексты, утратившие официальный статус, к которым относятся произведения репрессированных писателей и деятелей культуры (это наиболее многочисленный класс текстов), тексты, изданные за границей, самиздат, литература «в ящик», переписка, устный дискурс и др., которые характеризуются с

историко-лингвистической точки зрения. Впервые объектом подобного анализа стали произведения классика украинской литературы И. П. Котляревского и рефлексия относительно его произведений в официальном и альтернативном дискурсах, известный роман Олеся Гончара «Собор» и критические рецензии на него. Автор убедительно вскрывает механизмы текстовой деятельности советских критиков и демонстрирует приемы привязки ключевого слова к негативному ряду, введению его в сферу действия оппозиции «добро – зло», которое используется в качестве средства, блокирующего необходимость аргументации в ходе анализа и рассуждений и порождающего произвольные (в сущности – противоприродные) причинно-следственные связи. Глубокие наблюдения и находки обнаруживает авторский анализ работы Ивана Дзюбы (ныне – академика) «Интернационализм или русификация?» и особенно критических статей в ее адрес, в ходе которого впервые вскрыты демагогические приемы в использовании лексических средств, семантические нюансы и коннотации номинаций исследуемого периода. Можно констатировать, что автору удалось показать «виртуозную» лингвистическую технику критика при использовании различных семантически нагруженных репертуаров, элементов своеобразных стилистических субстратов – газетно-пропагандистских штампов, наукообразных речений, демагогических оборотов и выражений для выполнения социального заказа репрессивного типа.

В этой главе автор рассматривает также эпистолярные реализации альтернативного дискурса – прежде всего ныне известных деятелей украинской культуры 60-х гг. А. Горской, О. Зали-

вахи, Е. Сверстюка, В. Марченко, показывая, что важнейшей составляющей альтернативного дискурса был набор тем, который становился предметом обсуждения в среде, которую представляли ее участники, и который был табуирован в основной сфере социальной коммуникации, напр., пребывание в лагере, в заключении.

Значительный интерес представляет глава, посвященная крайне сложным трансформационным процессам, активизировавшимся с начала 90-х гг., в ходе которых стал формироваться политический дискурс, развитие которого происходило под влиянием официального дискурса предыдущего периода. Дискурсивная практика 90-х гг. сохраняла определенные «следы, фрагменты, остатки советской идеологии и политической практики» (с. 206), поэтому новые речевые явления автор предлагает квалифицировать как остаточные, с чем нельзя не согласиться. Характерным для этого периода, как показывает автор, было сочетание ключевых слов предыдущего периода (укр. *правильний, основний, нормальний*) и новых востребованных временем понятий (*партія, демократія, реформа* и др.), их использование опосредовалось и многими факторами культурного, семиотического, узуального свойства. Исключительная сложность языковых процессов исследуемого периода, их описания и осмысления демонстрируется А. В. Зарецким благодаря обращению к фактам как социальной жизни, так и общественного сознания, в частности сосуществования в общественном сознании двух глобальных идей развития – идеи централизма и идеи этноязыкового многообразия (с. 229). Автор справедливо обращает внимание на такие важнейшие составляющие функ-

ционирования языка, как украинско-русское двуязычие и его «импликации» в сферу региональной этноидентичности, влияние английского языка на языковую ситуацию, существование суржика (особого идиома, характеризующегося креолизированными языковыми единицами, возникшими в результате контактирования русского и украинского языков) и синкретично-эмотивного (по словам автора) отношения к нему. В результате проблематика главы значительно углубляется, приобретает новое звучание и отходит в сторону от темы, заявленной изначально. Так, рассматривая функционирование лексических средств в сми, – как русских, так и украинских, – автор подробно анализирует разнообразные проявления контактирования русского и украинского языков, выделяя как наиболее заметные из них: переориентацию номинаций, детерминологизацию, актуализацию / пассивизацию словаря, семантическую неологизацию, разнообразные способы словообразования; это приводит к выводу об активизации процессов конвергенции и дивергенции в плоскости взаимодействия двух языков.

В этой же главе получают освещение и разнообразные аспекты функционирования языка последнего десятилетия в наиболее активном, в некотором смысле агрессивном, сегменте социальной коммуникации – политическом дискурсе, в частности дискурсе предвыборных кампаний. Объектом анализа стали многочисленные политические слоганы, их средства экспрессии, общая стилистика, программные материалы политических деятелей, различные жанровые формы дискурсивных реакций на политические выступления (слухи, фейлетоны, анекдоты и пр.).

Историко-культурной доминантой отмечены выводы проведенного исследования (с.310–317), демонстрирующие глубинные истоки языковых явлений, касающихся культуры и ментальности носителей языка (языковые преломления оценочных смыслов, актуализации различных культурно значимых семантических оппозиций), а также особые механизмы деформации языкового знака, деструкции языка, действующие в обратном направлении с целью влияния на ментальные структуры личности.

В завершение подчеркнем еще раз, что особенностью научного метода автора, делающей книгу непохожей на «обычные» лингвистические исследования, является специфический сплав познавательных перспектив, соединяющих фокусы историко-филологического, семиотического, культурологического, речеведческого, социолингвистического подходов. Возможно, не всегда автору удастся гармонически согласовать в своем описании эти стороны изучаемого объекта, однако сама идея «стереоскопического» подхода представляется не только правомерной, но и наиболее адекватной объекту исследования. Его сложность и многослойность делает предложенный тип анализа не только оправданным, но и эффективным и современным, ибо вскрывает в объекте, прежде всего, в альтернативном дискурсе, его ключевые черты, позволяющие видеть его структурные и диахронические связи, этнокультурные преломления, осмыслить и переосмыслить его. Высокий научный уровень исследования А. В. Зарецкого не предполагает легкого чтения, но мы надеемся, что вдумчивый читатель в полной мере оценит его достоинства.

Татьяна Радзиевская (Киев)

Ксенија Кончаревић: Руски језик у теологији: обликовање теолошкој шексиа – шехника превођења. – Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2010, 215 стр. – ISBN 978-86-7405-079-8

373

Проф. Ксенија Кончаревић, доктор филолошких наука, редовни професор и управник Катедре за филологију Православног богословског факултета Универзитета у Београду, позната је по свом широком интересовању за различите области језика, посебно за лингводидактику, лингвокултурологију, социолингвистику, теолингвистику, историју славистике и црквенословенски језик. Плодови њеног дугогодишњег марљивог рада и истраживања јесу бројне монографије: *Настава сираној језика на филолошким студијама: теорија и пракса*. Филолошки факултет, Београд, 1996; *Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1985–1991)*. Матица српска, Нови Сад, 2004; *Савремени уџбеник сираној – руској језика: структура и садржај*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002; *Савремена настава руској језика: садржаји, организација, облици*. Изд. Славистичко друштво Србије, Београд, 2004; *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика*. „Каленић“, Крагујевац, 2006; *Настава и методика наставе руској језика у Србији у XIX и XX веку: прилози за историју*. Славистичко друштво Србије – Чигоја штампа, Београд, 2010. Аутор је и преко 240 оригиналних научних радова публикованих у домаћим и међународним часописима, као и преводилац теолошке литературе и литературе из области православне духовности. Монографија *Руски језик у теологији*, објављена 2010.

године у издању Института за теолошка истраживања Православног богословског факултета, управо је сведок овако богатог искуства и дубоког истинског познавања поменутих области.

Дело је конципирано као практични преглед функционалне стилистике, односно приручник за потребе наставе у теолошком образовном профилу, а у сврху задовољења њеног циља – формирања комуникативне, лингвистичке, лингвокултуролошке и преводилачке компетенције у владању руским језиком у сфери академске свакодневице, унутар црквене комуникације, социокултурној и професионалној сфери, превасходно у домену теологије. Аутор је као одличан методичар монографију осмислио тако да квалитетно задовољава циљеве наставе и у средњим богословским школама – стицање оперативних знања о руском сакралном функционалностилском комплексу, изграђивање способности адекватне рецепције и превођења информативног, публицистичког и административно-пословног текста везаног за унутарцрквену комуникацију, оспособљавање за информативно, студиозно и дијагонално читање одговарајућих материјала, изграђивање способности разумевања на слух, као и оспособљавање за продуковање усмених (дијалošких и монологских) и писмених саопштења из побројаних сфера комуникације; али и циљеве наставе на основним и дипломским академским студијама – стицање оперативних знања о

специфичним одликама дискурса теологије, изграђивање способности адекватне рецепције и превођења теолошког текста, оспособљавање за информативно, студиозно и дијагонално читање неадаптираног научно-стручног текста, изграђивање способности разумевања на слух научно-стручног излагања, оспособљавање за продуковање усмених и писмених саопштења из професионалне сфере комуникације.

Будући да се руски језик по низу социolingвистичких параметара препоручује као један од општепризнатих светских језика, он се у својој интернационалној улози појављује у многобројним областима као што су дипломатија, међународни економски односи, војна и информативна сфера, област науке и културе, али и духовна област. Руски језик неопходан је свакоме ко тежи дубљем изучавању православне теологије и духовности јер је на њему, поред грчког језика, написан највећи број наслова из поменуте области, а на руском језику издаје се и разноврсна периодика. Како и сам аутор у Предговору примећује, значај руског језика за теолошко образовање у Србији уочен је од самог почетка стварања нашег организованог и институционалног националног школства. Наиме овај језик био је присутан на нашим просторима као језик наставне комуникације и уџбеничке литературе још од прве трећине XVIII века (*Славенска школа* Максима Суворова и *Славенско-латинска школа* Емануила Козачинског, које су деловале у Сремским Карловцима), а још 1849. године уведен је у београдску Богословију као обавезни наставни предмет, чиме се Србија сврстала у ред земаља са најдужом традицијом изучавања руског језика у свету. У наше време руски језик изучава се у српским црквено-просветним институцијама (бо-

гословијама), на теолошким факултетима, у високим школама струковних студија богословске усмерености, као и на курсевима које организују разна црквена удружења. Потребна за једним оваквим радом проистекла је из свих овде побројаних чињеница.

Садржај дате монографије подељен је у две главне целине. Прва теоријско-практична целина састоји се из два дела – *Део 1. Обликовање научној теологије у области теологије*; и *Део 2. Техника превођења теолошкој теологије*; док друга целина представља Додатак, у чији се садржај улазе текстови додатно разврстани у две групе, наиме: *Избор теологије из савремене теологије* и *Избор теологије светих Отаца и учитеља Цркве*.

Први део *Обликовање научној теологије у области теологије* подељен је на јасно смисаоно издвојена потпоглавља: Научни стил у области теологије: општи поглед; Структурне и жанровске особености теолошког научног дела; Неки аспекти обликовања научног текста; Апаратура оријентације научне књиге из области теологије; Рецензија теолошког научног дела; Приказ теолошког научног дела.

У првом потпоглављу *Научни стил у области теологије: општи поглед* аутор даје општи увид у научни стил у области теологије, сферу која је до данашњих дана само фрагментарно истражена на нашем лингвистичком подручју. Стил теолошких научних радова има извесне додирне тачке са стилом научних радова уопште, посебно са хуманистичким наукама. Оно што га, међутим, видно издваја од истих проистиче из специфичности саме теологије, њене методологије, али и карактера богословског познања. Теолог као научник исповеда не своју већ истину Цркве, њено учење, и он се при том често не обраћа само уском кругу стручњака,

већ и широкој заједници – верницима. У том смислу и језички израз је отворенији, приступачнији, што свакако не сме утицати на научност излагања. Аутор на пријемчив и пластичан начин упознаје читаоца са основним обележјима лексике, морфологије и синтаксе, као и са композицијом научних радова у области теологије, а све то поткрепљује и бројним конкретним примерима из одговарајућег корпуса на руском језику.

Теолошки научни стил реализује се у већем броју жанрова од којих сваки захтева и одговарајућу библиографску апаратуру. Поред тога, аутор скреће пажњу и на битно дистинктивно обележје научног текста а то је врло честа реализација интертекстуалности (свесног и интернационално мотивисаног коришћења других текстова у ауторском излагању, у форми алузије, цитирања, експлицитног или имплицитног позајмљивања структуре), као и на начин скраћивања и општеприхваћене скраћенице научних теолошких текстова. На ово се надовезује и детаљно али и концизно и јасно представљен основни концепт и садржај озбиљног научно-теолошког рада. Свако од наведених потпоглавља упућује читаоца-студента на самостални рад у циљу провере стеченог знања а у форми разноликих питања, задатака и вежби.

У другом делу *Техника преводјења теолошкој тексти* студент се може упознати са значајем преводјења за теологију и Цркву, али и са преводилачким поступцима који се у том процесу користе (парафраза, адаптација, пермутација,

изостављања, превод дефиниција, и др.), посебно у случајевима безеквивалентне лексике. Изложене су и основне карактеристике писменог и усменог консекутивног преводјења, а студенти се оспособљавају и за коришћење помоћне литературе у процесу преводјења. Целокупно излагање је и у овом делу прожето бројним примерима који читаоцу помажу да лакше перципира и усваја дато излагање. И овде аутор пружа обиље питања и задатака за вежбу.

Последња целина – *Додатак*, представља праву малу ризницу текстова не само светих Отаца и учитеља, већ и савремених теолошких научних текстова, која уз већ постојеће и претходно поменуте вежбе, обезбеђује додатни материјал за практичну примену стеченог знања, и његову евалуацију, али уноси и извесну живост у научно-уџбенички конципиран текст приручника, а лепотом и квалитетом изабраног штива пружа и својеврсну мотивацију читаоцу-студенту.

Руски језик у теологији својим садржајем представља вредан наставно-научни допринос нашој функционалној стилистици, а својим брижљиво осмишљеним и савремено дизајнираним текстуалним садржајем додатно потврђује своје квалитете и свакако се препоручује као незаобилазан не само за истраживаче стилистике сакрума и студенте теологије већ и за све амбициозне интелектуалце разних профила који су заинтересовани за дубље увиде у православно теолошко наслеђе и за његово самостално изучавање.

Ивана Кнежевић (Београд)

375

Јелена Фемић-Касапис: *Порекло ѿермина physis, ousia и hypostasis и њихов семантички развој од најранијих ѿомена до црквених оѿаца.* – Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања 2010, 155 стр. ISBN 978–86–7405–073–6

376

Студија магистра Јелене Фемић-Касапис *Порекло ѿермина physis, ousia и hypostasis и њихов семантички развој од најранијих ѿомена до црквених оѿаца* проистекла је из магистарског рада који је фебруара 2009. године одбраћен на Филозофском факултету Универзитета у Београду, при одељењу за Класичне науке. У студији је спроведено филолошко истраживање са културноисторијском и богословском димензијом, јер су предмет истраживања три филозофска и истовремено богословска термина из онтологије филозофије и богословља, чија се значења додирују и прожимају. Филолошка обрада ових трију термина спроведена је на обраћених сто двадесет шест цитата у којима се они јављају, уз приказе контекста у оквиру којих се они сусрећу.

У првом поглављу под насловом *Еѿи-молоѿија ѿрију ѿермина и сродни облици у друѿим језицима* (стр. 9–18) изложена је етимологија термина *physis*, *ousia* и *hypostasis* и њихови сродни облици у грчком и другим језицима индоевропске језичке породице. За почетну тачку узета је етимологија унутар грчког језика, потом се прослеђује до индоевропске равни, где постоје образовања која аналогно сведоче о прастарој исходишној тачки ових трију термина, а затим се, дијахроно указује на блиска или подударна образовања и значења у другим индоевропским језицима, преко старословенских преведе-

ница, завршавајући углавном српским језиком.

Средишњи део студије и њен сразмерно највећи део чине три поглавља посвећена трима насловним терминима: *physis* (19–55), *ousia* (56–78) и *hypostasis* (79–113). Свако од ових поглавља посвећено је појединачној семантичкој анализи ових термина. Укупно је анализирано 66 потврда за *physis*, 33 за *ousia* и 35 за *hypostasis*. Поступак је унутар сваког поглавља исти: на одабраним примерима установљава се за сваки од наведених термина развојна линија значења, полазећи од оних најраније посведочених која су и најближа етимолошком предлошку. У случајевима када може бити недоумице око тачног значења обраћиваног термина у посведоченом примеру даје се исцрпан филолошки коментар, уз осврте на постојеће преводе датог места на другим савременим језицима. Пажње су вредна и запажања о синонимној употреби са једним или другим од трију разматраних термина или неком другом речју или изразом, јер доприноси прецизнијем омеђењу семантичких поља.

Обраде етимолошког порекла и семантичког развоја термина *physis* и *ousia* показале су да ти појмови првенствено саопштавају градивне, осовинске реалности света у коме човек делује као његов протагониста. Појам *ousia* означавајући бит, тј. постојање или подлогу сваког

оног „што нешто јесте“, означава датост постојања у свим његовим видовима. Појам *physis* пратећи ову датост постојања омогућује то постојање растом и развојем, тј. указује на природне особине у својој посебности у погледу тела, душе, карактера, као и у свом збиру по роду и врсти. Термин *hypostasis* је по времену прве потврде најмлађи од разматрана три, а први пут је забележен у лекарској пракси. Показује широку лепезу значења, почев од „подупирање“, преко значења „поимање“, „утемељење“, „стварно постојање“, „под(с)тајање“, до значења „оствареност“, „утемељење“, „уздање“, „основ“ итд.

Филолошка анализа ових трију термина полаже основ за разматрање у завршном поглављу које носи наслов *Нова мисао и њено постојање речи* (114–140). У њему се излаже историја трију разматраних термина у оквиру хришћанске богословске мисли, полазећи од употребе код Иполита, Тертулијана и Оригена, великих Кападокијаца – св. Григорија Богослова, св. Атанасија Александријског и

св. Василија Великог – и других отаца Цркве, узимајући у обзир и дела савремених богослова. У богословској литератури, термин *hypostasis* добио је значење „личност“, и тек је у богословској мисли личност задобила онтолошко првенство над природом, суштином, ослободивши тиме васцело постојање од робовања било ком природном поретку.

Студијом *Порекло термина PHYSIS, OUSIA и HYPOSTASIS и њихов семантички развој од најранијих имена до црквених оца*, урађеном минуциозно и акрибично, магистар Јелена Фемић-Касапис, асистент за новозаветни грчки језик на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, даје значајан допринос теолингвистичком пољу истраживања у Срба. Ова студија се препоручује не само за класичне филологе и теологе већ и за интелектуалце разних профила који су заинтересовани за дубље увиде у културноисторијске и богословске димензије наслеђа индоевропске породице народа.

Зоран Ранковић (Београд)

377

Радзијевська Т. В. *Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту.* Текст – соціум – культура – мовна особистість: моногр. / – К.: дп „Інформ.-аналіт. агентство“, 2010. 491с.

Рецензируемая книга Т. В. Радзиевской охватывает тематику и проблематику двух, быть может, наиболее «востребованных» и интенсивно развивающихся лингвистических направлений, в которых автор давно и плодотворно работает. По своей структуре книга достаточно традиционна,

чего нельзя сказать о ее тематике: первая ее часть посвящена семантическим исследованиям в области концептологии, вторая – тексту, проблемам текстообразования, прагматическим, семиотическим и социолингвистическим аспектам его изучения. Такое объединение в одном

Стиль 2011

издании исследовательских направлений с различными объектами и методами исследования при первом ознакомлении озадачивает, однако читатель получает ответ на невольно возникающий вопрос, внимательно ознакомившись со всеми материалами книги и ее итогами. В заключительном разделе автор выделяет доминанты своего исследования, проводя мысль о закономерном интересе современного языкознания к проблематике изучения текста (в рамках дискурсивного подхода и культурных концептов), который коррелирует с современным состоянием языка, его функционированием в различных сферах коммуникации, теми нетривиальными операциями со смыслами, которыми сопровождается речевая деятельность современного носителя языка. Таким образом, можно сказать, что основное внимание автора сосредоточено на освещении механизмов речемыслительной деятельности человека как носителя современных цивилизационных ценностей, участника социальной коммуникации, реализующего в процессе общения свои когнитивные и прагматические установки.

Первая глава «Концепты культуры», посвященная изучению различных концептов, в структурно-композиционном отношении делится на ряд подразделов, в которых отдельные разработки сгруппированы по тематическому признаку: это исследование концептов, связанных с понятием существования, а также представляющих ментальную, этическую, пространственно-временную и др. сферы (концепты трудовой деятельности укр. *праця* и укр. *робота*, концепты рус. *поступок* и укр. *вчинок*, концепт паралингвистического действия фр. *sourire* «улыбка», концепты мыслительной деятельности укр. *думка*, *гадка*, *ідея* и др.).

Эту главу предваряет краткое вступление, в котором автор разъясняет свою позицию относительно концептуального анализа, рассматривая его как развитие и продолжение семантико-синтаксических исследований 70-х – 80-х гг. и давая определение ключевому понятию: «концепт»; он понимается как совокупность или конфигурация смыслов, которая стоит за языковой единицей, т.е. единство плана выражения и плана содержания, компонент языкового сознания и культурной памяти носителя языка (с. 8). Такое понимание термина «концепт» конкретизируется и дополняется при анализе каждой отдельной единицы, в процессе которого решается та или иная проблема, касающаяся исторических истоков формирования семантического объема концепта, социальных и дискурсивных факторов развития значения, соотношенности мыслительных операций в процессе реализации отражательной функции языка с единицами плана выражения, роли культурно обусловленных сценариев и текстов (текстовой коммуникации) в предопределении тех или иных семантических характеристик концепта.

Автором убедительно продемонстрированы «лексикализованные результаты» эволюционных процессов, которые проходит язык в своем развитии на семантическом уровне, и показано, что при всей их специфичности в каждом конкретном языке они коррелируют с историческим развитием сознания, культурным развитием общества, познавательной деятельностью. Так, в книге доказываемая соотношение четырех украинских концептов временной сферы *пора* «пора», *година* «время, пора», *часи* «времена», *доба* «эпоха» с различными моделям времени, соответствующими различным этапам исторического и культурного развития:

пора соотносится с пониманием времени как цикла, *година* выступает средством концептуализации времени по аксиологической (или утилитарно-бытовой) модели, концепт *часи* репрезентирует линейно-историческую модель, а *доба* отражает культурологический взгляд на временной объект. Важнейшим результатом анализа также выступает вывод о том, что в формировании концептов *часи* и *доба* ключевую роль играют тексты и содержащаяся в них информация, которая становится основой для коммуникативного обмена, тем самым показана и роль текста как атрибута социального и коммуникативного взаимодействия и фактора, выдвигающегося на определенном этапе на «авансцену» исторического развития языка и оказывающего влияние на процессы в лексике и семантике.

Не менее примечательны и другие результаты исследования, в частности, описание механизмов аккумуляции смыслов как одной из линий развития значения, свойственной именно концептам и отличающие их от единиц предметного значения. Так, укр. концепт *здоров'я* аккумулирует в себе две модели представления своего объекта: одна – с абсолютными, другая – с относительными критериями его представления. Способность к аккумуляции подтверждает широко известное положение о слоевой структуре концепта, его способность накапливать смыслы отдельными блоками. Тем не менее предложенный в работе анализ (см. анализ концептов укр. *вчинок*, *гра*, *ідея*, фр. *sourire* и др.) демонстрирует, что такой аккумулятивный процесс и формирование слоевой семантической структуры не может рассматриваться в рамках одной схемы. Напротив, в этом отношении каждый отдельный концепт представляет достаточно специфичную картину, а попытки

выявления одной схемы влекут за собой значительное упрощение реального положения дел.

Основные результаты этой главы изложены в разделе «Концепт в языковой деятельности: факторы формирования, роль и функции», которые, несомненно, обогатят современную концептологию рядом положений, органично связанных друг с другом и детально раскрывающих природу значения концепта – компонента сознания, который активно влияет на социальную и психическую деятельность индивида.

Вторая глава «Текст в культуре и социуме» содержит ряд интересных разработок, в которых текст исследуется не только в прагматистическом плане, но и с учетом социо семиотических факторов, с одной стороны, а с другой – с опорой на понятие языковой личности. В первом подразделе этой главы «Текстообразование как разновидность языковой деятельности: внутренние механизмы и внешние проявления» освещаются механизмы текстообразования на материале мемуарных, дневниковых, научных, астрологических, справочно-информационных (энциклопедических) текстов, где на основе анализа особенностей коммуникативно-прагматической ситуации, характера моделирования текстом субъекта и адресата, их статусных характеристик раскрываются внутренние языковые механизмы текстообразования, которые на «поверхностном» уровне воплощаются теми или иными лексико-синтаксическими средствами. Несмотря на мелкие спорные детали, автор в каждой разработке представляет позиции и выводы, существенные для дальнейшего исследования текста в коммуникативном плане. Так, при рассмотрении вопроса о противоречиях в текстообразовании четко про-

водится идея о диалектическом характере текстовой деятельности, которая реализуется под воздействием ряда факторов различной (иногда – противоположной) направленности. Можно сказать, что именно эта идея является «лейтмотивом» всего подраздела, который своеобразно преломляется при рассмотрении каждого отдельного текстотипа. Так, при описании энциклопедических и справочных текстов обнаруживаются две конкурирующие тенденции их построения, обусловленные их внутренними потенциями: это тексты, в которых элиминируются нарративные элементы, связность, присущая повествованию, и средства, обеспечивающие ее, вследствие чего основной моделью рецепции такого текстового произведения становится не чтение, а обращение за справкой, утилитарная функция текста выдвигается на первый план (с. 304–312). С другой стороны, справочно-энциклопедический текст может сохранять и развивать свое текстуальное начало, когда в справочную или энциклопедическую статью включается «необязательная» информация, оформленная повествовательными структурами, такой текст предполагает иную рецептивную модель, которая также присуща этому текстовому типу.

Вскрывая противоположные тенденции построения астрологического текста, Т. В. Радзиевская убедительно показывает соединение в нем рационального и иррационального начал, которые за счет использования комплекса средств (высказывания информирующего типа, разнообразные нарушения связности текста с использованием приема десемантизации синтаксических связей, элиминации antecedентов у местоимений, интимизация изложения и др.) создают социокоммуникативный потенциал воздействия на адресата (с. 319–328).

Второй подраздел «Социолингвистические и семиотические аспекты современного масс-медийного дискурса» посвящен анализу активных процессов в газетном дискурсе Украины последнего двадцатилетия и отличается нетрадиционным взглядом на исследуемый материал. Масс-медийный дискурс рассматривается как компонент речевой ситуации и характеризуется, во-первых, под углом зрения социальных и семиотических факторов, выдвинувшихся на первый план в языковых процессах и, во-вторых, с учетом различных тенденций и путей развития языка прессы в новых социальных условиях периода 90-х гг. Автором тщательно проанализированы текстовые корпуса наиболее репрезентативных украинских изданий («Киевские ведомости», «Україна молода» и др.), в которых представлены дискурсивные практики, основанные на разноректорном использовании лексических и синтаксических средств.

В третьем подразделе «Текст, социум, языковая личность: исторические ракурсы» рассмотрен ряд вопросов, посвященных языковой личности как носителю языковой и коммуникативной компетенции в историческом контексте. Здесь в сопоставительно-диахроническом плане анализируются мемуарные тексты, создававшиеся в различные исторические периоды, и показано влияние сформированной коммуникативной компетенции мемуариста на лексический выбор и преференции в сфере синтаксиса и экспрессивных средств. Таким образом, автору удалось очертить одно из ключевых звеньев любой дискурсивной практики «формирование языковой и коммуникативной компетенции – языковая личность – текстообразование». Та же тема развивается в связи с постановкой

проблемы межтекстовой интерференции и роли языковой личности в ее возникновении (с. 435–443), что подтверждает продуктивность данного подхода.

Главу завершает предлагаемый автором анализ языковой личности А. А. Потебни, сделанный на основе анализа его писем коллегам – В. Ягичу, Ф. И. Буслаеву, А. Пыпину и др., в результате чего были выявлены такие черты языковой личности, как склонность к монологичности, нелюбовь к этикетным формулам, лаконичность, склонность к экономии языковых средств (использование аббревиатур), спонтанность речевого поведения и др.

Рассматривая книгу Т. В. Радзиевской в целом, можно сказать, что она содержит серьезное исследование актуальных проблем современной лингвистики, представляющее их, тем не менее без чрезмерного усложнения метаязыка, в чем сказывается многолетний профес-

сиональный опыт автора. В заключение нельзя не отметить и то, что полученные результаты, которые вскрывают новые грани в изучаемом объекте, не только обогащают соответствующие разделы семантики и теории текста, но и создают надежную теоретическую и практическую основу для реализации новых перспективных направлений при анализе тех языковых процессов, которые наблюдаются в настоящее время в связи глобализационными изменениями в мире. Мы уверены, что рецензируемая книга, в которой предлагаемые новые подходы к исследованию механизмов языковой деятельности сочетаются с развитым объяснительным компонентом анализа, обеспечивающим ему высокий теоретический уровень, будет интересна как лингвистам различных специализаций, так и представителям смежных областей знаний.

С. М. Иваненко, А. В. Королева (Киев)

Ивана Кнежевић: Теолошки дискурс енглеској и српској језика: лексичко-семантички и стилистички проблеми преводњења. – Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошко истраживање 2010, 125 стр.
ISBN 978–86–7405–063–7

Студија *Теолошки дискурс енглеској и српској језика: лексичко-семантички и стилистички проблеми преводњења* дело је магистра Иване Кнежевић, предавача енглеског језика на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. У овој студији аутор разматра проблематику преводњења богословске ли-

тературе и литературе из сфере православне духовности са енглеског на српски и са српског на енглески језик, пратећи функционалистички и дискурсивни приступ језику сакрума.

У структури студије мр Иване Кнежевић издвајају се: Уводно поглавље (7–10), Преводњење и преводилачки поступци

(11–64), Стил и стилистички проблеми у процесу превођења (65–98), Закључак (99–100) и Додатак (101–116).

Уводно поглавље садржи запажање ауторке да на српском језичком подручју не постоји велико интересовање за ову област традуктологије, па тиме ни радови који се баве лексичким и стилистичким проблемима превођења текстова богословског и духовног садржаја. Резултати теолингвистичких истраживања научној јавности презентују се, како ауторка истиче, тек последњих деценија двадесетог века. Овом студијом ауторка урађа у област лингвистике и теологије језика, којој је у претходном периоду пажња била недовољно посвећена.

Двојак је аспект теолингвистичких истраживања који нам је представљен у овој монографској студији. У првом реду, како нас ауторка и обавештава, вршена је анализа преводачких поступака који се користе у превођењу безеквивалентне лексике када је у питању терминологија у сфери православне вере и духовности. С друге стране, извршена је анализа језичких средстава којима су се користили писци оригинала и преводаоци одабраних богословских текстова и текстова из области православне духовности, а која су карактеристична за религијски стил. Циљ ових компаративних истраживања је да се установи којим су карактеристикама (лексичким, граматичким, синтаксичким, ортографским и другим) стилска значења теолошких текстова и текстова из области православне духовности „приближно пренесена“ из српског језика у енглески и обратно.

Истраживање је засновано првенствено на корпусу добијеном издвајањем термина на српском језику за реалије које су специфичне за православну Цркву, затим су издвојени њихови преводни

еквиваленти на енглеском језику који се налазе у стручним терминолошким двојезичним речницима и глосарима који су објављени крајем 20. и почетком 21. века на српском језичком подручју. Потом је анализиран репрезентативни корпус православних аутора из 20. века који су стварали или стварају на српском и енглеском језику и њихови преводи на енглески односно српски језик. Компаративна анализа безеквивалентне лексике вршена је на оригиналима и преводима следећих дела: *The Life of Saint Sava* и *Живојт светиої Саве, Пролої* и *The Prologue from Ochrid* (Николај Велимировић), *For the Life of the World* и *За живојт светиа* (Александар Шмеман), *The Orthodox Way* и *Православни љуї* (епископ Калист Вер) и *Манастїир Сїугеница* и *Studenica Monastery* (Мирјана Шакота).

Наведена литература припада различитим жанровима. Последица ове разноликости је богатство термина који се налазе у овим различитим жанровима, као и различита решења истраживаних језичких проблема која су понуђена у зависности од многих фактора (примаци превода – националност и степен стручности; карактеристике стила дате врсте текста – нпр. тип беседе која је пре свега намењена свим примаоцима ради поучавања итд.).

У поглављу *Превосење и преводачкї љосїуїци* даје се најпре кратак преглед дефиниција превођења и класификација преводачких поступака одређених аутора који одговарају овом истраживању, а потом су издвојени и посебно анализирани преводачкї поступци који су изабрани у процесу превођења безеквивалентне лексике сваког од дела истраживаног корпуса. На основу изложеног, изабрана је одређена класификација преводачких поступака која је донекле

измењена и тако прилагођена резултатима спроведенога истраживања.

У другој великој посебној целини – *Стилистички проблеми у процесу превођења* – износи се анализа стила и проблема преношења стилских карактеристика оригинала у смислу избора одговарајућих језичких средстава. У оквиру ове целине анализиране су лексичке, граматичке, синтаксичке, ортографске и друге особености којима су стилске карактеристике теолошких текстова и текстова из области православне духовности приближно пренесене из српског језика у енглески и обратно.

У *Додатку* је приложена целина под насловом *Обраћање свешћеним лицима*, у којој је наведена терминологија која се користи приликом обраћања црквеним лицима, мирским и онима у монаштву, као и целина *Титуле*, која даје преглед звања и титула мирског и монашког свештенства. Поред овога, приложен је и српско-енглески и енглеско-српски *Глосар*

који покрива називе за оне реалије које су карактеристичне за православну Цркву.

Монографска истраживања сакралног дискурса за сада су малобројна и везују се искључиво за русистику, док је на нивоу краћих радова обрађен низ аспеката сакралног дискурса *Pax Slavia Latina* и *Pax Slavia Orthodoxa* у пољском, руском и украјинском језику. Овом студијом, урађеном минуциозно и акрибично, теолингвистичким истраживањима на српском језичком подручју постављени су својеврсни темељи. Јер треба нагласити да доминатно место у теолингвистичким истраживањима припада онима који третирају стилистичке и жанровске одлике језика сакрума. Студија *Теолошки дискурс енглеског и српског језика: лексичко-семантички и стилистички проблеми превођења* магистара Иване Кнежевић пружа подстицај за интензивирање теолингвистичких истраживања и у српској језичкој средини.

Зоран Ранковић (Београд)

Aleksander Kiklewicz: *Tęcza nad potokiem*, Łask: Oficyna Wydawnicza Leksem; Olsztyn: Warmińsko-Mazurski Uniwersytet – 2010. – 204 s. – ISBN 978-83-60178-78-2

Књига *Tęcza nad potokiem* Александра Киклевича садржи 204 стране текста које су распоређене према следећим поглављима: Садржај (7 стр.), Од аутора (7–14 стр.), Функције језика (14–43 стр.), Језичке врсте (45–74 стр.), Говорни чин (74–128 стр.), Аспекти разумијевања текста (128–175 стр.), Присутност система (Закључак) (175–178 стр.), Библиографија (178–197

стр.), Индекс презимена (197–202 стр.), Сажетак (202 стр.).

Ова књига је настала као резултат ауторове жеље да пишући о функцијама и врстама језика, говорним чинovima и аспектима разумијевања текста представи различита лица језичког система, кохезију у сфери функционисања језика. А. Киклевич истиче да је књига постала

од четири засебна есеја који су настали у различито вријеме и на различитим мјестима, и то у њемачком *Bochumi*, гдје је аутор као стипендиста Фондације *Alexandra von Humboldta* реализовао научни пројекат под вођством проф. *Helmuta Jachnowa*, и у *Olsztyn*.

У поглављу Функције језика аутор је узимајући у обзир утврђене и инструментализоване аспекте лингвистичке активности подијелио језичке функције уважавајући еколошки модел језика. Наиме, према егзоцентричном схватању језик се разматра као еколошки феномен. Термин екологија у језику је, према овом аутору, успоставио 1970. *E. Haugen*. У савременој науци о језику чешће се користи термин еколингвистика, што се односи на истраживања језика чији предмет је функционисање етничких језика у синхронији и дијасхронији, језички контакти и конфликти, језичка политика итд. Тако да је аутор у овоме поглављу, у складу са еколошким моделом представио дванаест језичких функција: номинативну, магичну, индексну, експресивну, стилистичку, етолошку, социјативну, прагматичну, когнитивну, креативну, статусну, међујезичку. У вези с тим А. Киклевич посебно истиче превазилажење граница комуникацијске ситуације, феноменолошких граница (наметнутих од *M. A. K. Halliday* у теорији језичких функција) и имплементацију ексоцентричке перспективе. То значи да лингвистичка активност није ограничена на комуникацијску ситуацију или директно, на емпијски посматрану реализацију језичког система. Методолошки приступ проблему дозвољава опис језика схваћеног не само у семиотичком смислу као система знакова него и као историјску и културну ситуацију, као језик заједнице, национални језик.

У поглављу које носи назив Језичке врсте аутор наглашава да осим богате литературе и традиције истраживања у области типологије језичких врста (у пољској науци о језику таква истраживања су почела педесетих година XX вијека са активностима *Z. Klemensiewicz*), у тој области социolingвистике ни до данас не постоји теорија која би се могла сматрати стандардном. У вези с тим аутор и наводи став *S. Grabiasa* који признаје да постојеће подјеле језичких варијанти не одражавају адекватно језичку стварност, те да постоји недостатак језгровите и стабилне класификације појава садржаних у термину социолекти. Према А. Киклевичу се у оквиру социolingвистике треба бавити развојем језика под притиском нових начина интерперсоналне и масовне комуникације, кодификацијом нових књижевних језика на бази регионалних језика, функционисањем националних језика у промјенљивим интернационалним и интеркултурним условима, постанком нових специјализованих специјалистичких подјезика, улогом језика у медијској едукацији итд. Аутор посебно истиче да треба тежити томе да се при рјешавању задатака социolingвистике, поготово теоретских, прилагоди врло развијена данашња методологија теоријске науке о језику логичкој семиотици, а хеуристичке методе онтологијски релевантној категоризацији језичких појава. Зато је аутор у овоме поглављу представио нову подјелу социolingвистичких врста која се заснива на два критерија: субјективном и функционалном. Примјењујући модификовани *Grejov* код, аутор представља девет категорија језичких врста: хабитуалне врсте (идиолекти, герентолекти, итд.), ситуационе регистре, функционалне стилове, социолекте (дијалекте, полудијалекте, интер-

дијалекте), групне стилове, хронолекте, интерстилове (кодификовани језик официјелне комуникације), интерлекте, опште језике.

У поглављу које се назива *Говорни чин* аутор наглашава да традиционална класификација говорних чинова није исцрпна зато што су истраживачи углавном били упућени на класификације *J. Austina* и *J. Searlea*, утемељиваче прагмалингвистике. Покушавајући да превлада недостатке тих класификација, А. Киклевич је посматрао говорне чинове без ограничења хијерархијски постављених опозиција, па је као новину представио следећу подјелу говорних чинова на: суперординатне категорије, категорије на базичном нивоу, и то су нпр. прави говорни чинови (делиберативни, дескриптивни, декларативни, апелативни, креативни чинови и др.), субординатне категорије, нпр. поткатегорије говорних чинова попут различитих типова захтјева: апликације, молбе, петиције, молитве, рецепти итд.

У поглављу Разумијевање текста описани су објекти, рангови, разине, фазе, фактори разумијевања у оквиру лингвистичке херменаутике. У центру пажње нашли су се фактори разумијевања текста које је аутор сам одредио бавећи се елементима и факторима комуникације. Према овом аутору, с једне стране наступају емпиријски фактори који се тичу комуникацијске ситуације или епистемички фактори, који се тичу компетенција учесника у комуникацији. С друге стране се налази група вербалних фак-

тора, који се тичу језичких особина текста или његовог окружења, или група невербалних фактора, која се одражава на еколошке аспекте функционисања текста. Могуће је, према овом аутору, очекивати да систематизација категорија разумијевања текста подстакне даља оваква истраживања, нарочито херменеутичка истраживања, којим се не баве само лингвисти, него и културолози и психолози. А. Киклевич истиче да је дуго времена главна улога у лингвистичким, посебно психолингвистичким истраживањима припадала пошљаоцу поруке, коме је приписивана активност, а најважнија врста језичке дјелатности било је стварање текстова. У вези с тим, према овом аутору, истраживања из области лингвистичке херменеутике доказују да је дјелатност примаоца поруке у језичкој комуникацији предмет вриједан истраживања, посебно имајући на уму чињеницу да се, у неколико случајева, језичка компетенција ограничава само на сферу читања текстова.

Значај ове студије огледа се превасходно у томе што представља дјело које студиозним и минуциозним аналитичким поступком обрађује социолингвистичке феномене. Уносећи новине у истраживања овог типа *Tęcza nad potokiem* Александра Киклевича представља врло добар путоказ у разумијевању ове врло сложене појаве у даљим интердисциплинарним проучавањима језика.

Алма Ђишић (Тузла)

Т. Радзиевской: *Очерки по концептуальному анализу и лингвистике текста. Текст – социум – культура – языковая личность*, Киев 2010, 491 с.

Современная лингвистика все больше внимание уделяет изучению национальных языков на разных уровнях, поскольку такой подход помогает наиболее полно представить закономерности и особенности функционирования ментально-языкового информационного пространства. На вопросы, каким образом язык репрезентирует ментальность, каким видят мир различные люди и нации, дает ответы когнитивная лингвистика. Исследования Т. Радзиевской «Очерки по концептуальному анализу и лингвистике текста» и С. Ермоленко «Лингво-эстетические знаки украинской культуры» также посвящены поискам ответов на подобные вопросы.

Монография Т. Радзиевской «Очерки по концептуальному анализу и лингвистике текста» состоит из двух относительно автономных частей, в которых разрабатывается проблематика, связанная с изучением концептов культуры и анализом текста в коммуникативно-прагматическом аспекте.

Первый раздел «Концепты культуры» посвящен анализу процессов концептуализации в языке, вопросам о роли концепта как лингво-ментального образования, определяющего модели языкового поведения. Автор детально описывает ряд концептов, которые входят в несколько тематических зон: концепты пространства и времени, концепты этической и ментальной сфер, концепты существования и т.д. Заслугой ученого является анализ единиц непредметного значения, то есть абстрактной лексики

и терминов культуры, которые ранее не поддавались детальному изучению.

Рассмотрим каждую тематическую группу концептов более детально. В подразделе «Концепты, связанные с понятием существования (экзистенциальные концепты)» представлен анализ концептов «праця» и «робота», «здоров'я», «судьба». Заслуживают внимания рассуждения Т. Радзиевской о концептах «праця» и «робота» в исторической перспективе. Функционирование указанных концептов тесно связано с социальным контекстом и конкретными условиями жизни общества. Таким образом в определенные периоды концепты могут актуализировать свой семантический потенциал, подстраиваясь под существующие приоритеты. В советский период труд был провозглашен официальной ценностью. Так ценностная семантика слова «праця» (содержит в себе значение бесплатного труда, выражает идею трудового максимализма) стала причиной его интенсивного использования в риторических контекстах. Этот пример демонстрирует, что концепт может быть источником социальных предрассудков носителя языка, определять его реакции и формировать критерии оценки.

Подраздел «Концепты с пространственными и временными координатами» Т. Радзиевская посвятила рассмотрению лексических единиц «пора», «часи», «година», «доба», «дорога», «шлях». Этот ряд концептов демонстрирует особенности познания человеком времени и отображает в своей семантике различные

этапы когнитивной эволюции. Например, лексема «пора» концептуализирует отрезок времени согласно мифологической картине мира, которой свойственна циклическая модель времени; лексема «година» фиксирует в своей семантике взгляд на период времени с позиции субъекта, который его переживает; концепт «часи» является результатом осмысления временного отрезка с позиции исторической модели времени; а лексема «доба» фиксирует культурологический взгляд на время. Концептосфера дороги охватывает синонимический ряд лексем «шлях», «дорога», «путь». Но в разных сферах концептосферы «дорога» их соотношение неодинаковое: «шлях» аккумулирует в себе семантику предметного типа, в то время как дорога – функционального. Слово «путь» концептуализирует наиболее абстрактную идею движения в пространстве.

Лексемы «гріх», «учинок», «сумління» и «совість» проанализированы в подразделе «Этические аспекты поведения: концепты и культурные сценарии». На примерах из художественной литературы Т. Радзиевская показывает, что в лексеме «гріх» четко проявляются два уровня аксиологической семантики: теистический и нормативно-этический. Это дает право говорить о многослойной структуре концепта. Интересными являются размышления ученого при сопоставлении концепта «поступок» в украинском, русском, английском и итальянском языках. Т. Радзиевская приходит к следующим выводам: в украинской и русской языковых картинах мира концепт «поступок» («вчинок») носит ярко социализированный и субъективный характер. В связи с этим возникает возможность формировать мнение о человеке на основе единичного поступка (Он совершил бла-

городный поступок – Он благороден). Английскому языковому поведению не свойственен стереотип установления однозначной корреляции между действием человека и его характером. Автор предполагает, что для установления подобной корреляции носителю английского языка необходима информация о серии подобных действий.

Концепт определяет ракурс, согласно которому носитель языка воспринимает внеязыковые явления, и благодаря этому является средством интерпретации действительности. Большим интерпретационным потенциалом в современном языке обладает концепт «гра» (подраздел «Концептуализация деятельности человека»), который может использоваться для характеристики различных аспектов поведения носителя языка. Например, Его поступки – сплошная игра. Концепты также определяют культурные стереотипы, которые находят реализацию в культурных сценариях. Поскольку «игра» понимается как комплекс действий, противопоставленных «серьезным действиям», ей свойственны такие характеристики, как начало и конец, наличие правил, чередование действий участников. Таким образом, концепт функционирует в языке как свернутый культурный сценарий.

В подразделе «Ментальная сфера человека сквозь призму языковых единиц» Т. Радзиевская развивает тезис о том, что концепт выступает коррелятом определенной дискурсивной практики. Концепт «думка» в процессе приспособления к обозначению ментально-языкового объекта с эксплицитно выраженной предикативной связью расширил круг своих функционально-семантических признаков и начал обозначать оценочно-квалификационное суждение. Динамика подобных явлений прямо связана с про-

цессами формирования и функционирования письменных текстов определенного типа (психологической прозы, публицистики, эссеистики, научно-популярного дискурса и т.д.).

Таким образом, в разделе «Концепты культуры» Т. Радзиевская проанализирована пять тематических групп концептов и выделила их пять основных особенностей: концепты могут выступать коррелятом определенной дискурсивной практики, быть аккумулятором культурных смыслов, функционировать как способ интерпретации действительности, выступать свернутым культурным сценарием и детерминантом психоментального состояния. Эти свойства обусловлены генезисом и особенностями функционирования концептов в языке и культуре.

Второй раздел монографии носит название «Текст в культуре и социуме». Тут автор фокусирует свое внимание на коммуникативно-прагматических и семиотических особенностях текста. Текст рассматривается как элемент конкретного социального пространства и несет на себе отпечаток конкретных исторических реалий, свойственных дискурсивной практике определенного периода.

Т. Радзиевская в книге «Очерки по концептуальному анализу и лингвистике текста» смогла гармонично объединить два цикла работ, которые ассоциируются с тематикой и проблематикой разных направлений современного языкознания.

Анастасия Белозуб (Беоірад)

С. Ермоленко: Лингво-эстетические знаки украинской культуры, Киев 2009, 352 с.

Понятие «языковая картина мира» все чаще интересует современных лингвистов, которые изучают связь между языком и мышлением, языком и коллективным сознанием, а следовательно, и связь между субъектом и его восприятием окружающей действительности.

Проводя исследования определенных языковых явлений, нельзя не заметить влияния внеязыковой деятельности, которая через посредничество коллективного сознания влияет на язык, моделируя способы осмысления этносом реального мира. В монографии «Лингво-эстетические знаки украинской культуры» С. Ермоленко отслеживает связь и преемственность высказываний, которые называет

«лингво-эстетическими знаками культуры».

Изучая лингво-эстетические знаки украинской культуры на материале художественных текстов, автор выходит за пределы уровнево-структурной интерпретации языковых единиц и проводит когнитивно-дискурсивный анализ, используя метод вертикального контекста как в пределах отдельных идиостилей, так и в пределах временных срезов украинского художественного текста.

Традиционно коллективное мировосприятие закодированное в народных высказываниях – поговорках, образных сравнениях, загадках, то есть в фольклоре национального языка. В языке

фольклора, его жанрах выражается мифическое мышление народа. Концептуальный анализ загадок, проведенный в разделе «Язык и культура», дает возможность понять особенности мировосприятия украинского народа, поскольку именно в загадках заложены давнейшие представления людей о строении мира. Семантическая структура загадки является особенной формой познания, когда названия обычных реалий специально «скрываются» в других предметах окружающего мира. Загадка содержит в себе философский смысл, связанный с мифологическим мировосприятием народа. Загадки про небо, солнце, месяц, звезды являются, очевидно, самыми древними образцами мифопоэтического творчества, в которых нашли отражения представления украинцев о строении мира.

Тексты украинской классической литературы являются надежным материалом для моделирования языковой художественной картины мира, которая, со временем изменяясь, иллюстрирует выразительные особенности национального языкового мышления, специфику создания словесных образов.

В разделе «Концептуально-знаковое измерение синхронного среза литературного языка» С. Ермоленко дает целостные языковые портреты писателей, акцентируя свое внимание на: 1) трех уровнях проявления нормативной основы литературного языка в текстах поэмы И. Котляревского «Энеида»; 2) фольклорных источниках художественной речи Т. Шевченка; 3) влиянии художественных практик П. Кулиша на жанрово-стилистическое обогащение украинского литературного языка посредством объединения книжного стиля и народно-поэтической традиции; 4) полиэтнической

вербализации лирических мотивов в поэзии С. Руданского; 5) признаках лирического, эпического, комического языкового мышления народа в творчестве И. Нечуя-Левицкого; 6) эстетической функции художественного слова Панаса Мирного в описании природы Полтавщины; 7) особенностях идиостиля И. Франка, эстетизации вербализированных образов в патриотической лирике; 8) природе афористики и образных высказываний Леси Украинки; 9) синкретизме в прозе О. Гончара поэтических, книжных и разговорных источников национального языка; 10) интеллектуализации литературного языка в поэзии Л. Костенко; 11) диалогичности манеры повествования Г. Тютюнника; 12) эстетизации синтаксической формы прозы Е. Пашковского; 13) художественно-эстетических функциях диалектизмов в художественной прозе XX – нач. XXI ст.

Наряду с целостными языковыми портретами писателей, а также рассмотрением истории литературного языка С. Ермоленко в разделе «Ключевые слова как лингво-эстетические знаки культуры» анализирует конкретные логоэпистемы («людина», «земля», «сон», «терен», «вітер»).

Художественный текст, воспринимаемый читателем, становится фактом современной национальной культуры, он является источником познания национальной языковой картины мира. Роль исследования С. Ермоленко «Лингво-эстетические знаки украинской культуры» очень важна, поскольку оно может помочь современному читателю ощутить силу и красоту человеческой мысли, воплощенной в конкретных речевых структурах.

Анастасия Белозуб (Беоіраг)

Стиль 2011

Stylistics 2010 – Assessment and Prospects – a Conference

390

From 21st to 23rd September 2011, in the palace in Kamień Śląski, which is part of the University of Opole, a conference entitled “Stylistics 2010 – Assessment and Prospects” was held. The hostess of the meeting was Professor Ewa Malinowska, the head of the Stylistics Unit of the Institute of Polish Philology at the University of Opole. The 24th meeting of this kind was held under the auspices of the Stylistics Commission in the Committee on Linguistics at the Polish Academy of Sciences. It attracted top class linguists and literary scholars dealing with the issues of style from various Polish and foreign research centres. 40 lectures were given on the issues discussed in Polish, Czech, Russian, Ukrainian, Macedonian, Bulgarian and Serbian stylistic research studies.

The conference was formally opened by the chairman of the Stylistics Commission in the Committee on Linguistics at the Polish Academy of Sciences – Professor Dr hab. Stanisław Gajda. In his speech, Professor Gajda presented the current state of stylistic research and indicated the directions of its further development. Lectures on significant theoretical issues concerning broadly understood stylistic research were delivered during plenary sessions by the following scholars: on the tasks of functional stylistics – Professor *Мария Котюрова* (Perm), (*Социально-научные задачи функциональной стилистики*), and on comparative stylistics – Professor Valentina Avramova (Wielki Tyńń), (*Проблемы сопоставительной стилистики русского и болгарского языков*). Professor Bożena Witosz (Katowice) talked about *The Consequences of Concentrating on the Subject in Stylistic Research*, and the classification of style with respect to its key determinants was presented

by the Czech researchers – Professor Jana Hoffmannová (Prague), *Pozice “stylu mluveného” a “stylu psaného” v klasifikaci stylů*, and Professor Světa Čmejrková (Prague), *Styl vysoký a nízký*. Professor *Світлана Єрмоленко* (Kiev) delivered a lecture on the meaning of artistic texts in the context of national cultures – *Стилістика художніх текстів у парадигмі національної культури*.

The discussion on the issues of artistic style was continued during sessions held within the particular sections. *Галина Сюта* from Kiev talked about the poetic standard (*Часові і просторові параметри поетичної норми*), while the relations between lexicography and idiostyle were presented by Professor *Галина Вокальчук* (*Словники авторських неологізмів*), and the methods of teaching idiostyle – by Dr Tamara Milutina from Opole (*Лексикографический метод изучения идиостиля на материале одно- и двуязычных словарей писателя*). The issues of artistic style were also referred to in the plenary lecture of the last day delivered by Professor Petr Mareša from Prague (*Koncept stylu indywidualnego – problemy i rozwiązania*).

The linguistic section dealt with various aspects of the official style. Lectures were delivered by: Professor Irena Szczepankowska (Białystok), *Komunikacja prawno-sądowa z perspektywy retoryki, stylistyki i tekstologii*; Dr Anna Wojciechowska (Zielona Góra), *Cechy stylowe protokołu (na przykładzie rękopisów z 2. poł. XIX wieku)*; Professor Ewa Malinowska (Opole), *Badania nad stylem urzędowym w Polsce*. Dr Marta Smykała from Rzeszów talked about utilitarian genres (*Różnice stylistyczne między polską a austriacką reklamą turystyczną*). Issues concerning tolerance

(Professor Соловьева Наталья from Perm, *Толерантность речвой коммуникаций в дискурсивно-стилистическом аспекте*) as well as the religious style (Dr Marzena Makuchowska from Opole, *Kierunki najnowszych badań nad językiem religijnym*) were also presented.

Subjects connected with various aspects of comism were discussed during the conference as well. Their occurrence in baby talk (Professor Dimitar Popow, Velka Popova (Schumen), *Kindersprache – Eine amüsante Zwischenwelt – vermeintliche Stilistik*) and in comic works of art (Anna Jedynak, MA, from Opole, *Funkcja intertekstualna nazw własnych w polskich utworach komediowych*) was analysed.

The first day of sessions ended with a ceremonial dinner, during which Professor Stanisław Gajda awarded the distinguished researchers and long standing participants of the stylistic conferences with certificates of gratitude for their cooperation.

On the second day of the conference, during the plenary session, Professor Aleksander Kiklewicz from Olsztyn delivered a lecture on contrastive linguistics (*Funkcja stylistyczna znaku w perspektywie lingwistyki kontrastywnej*), while Professor Jiří Zeman from Prague gave a lecture on phonostylistics (*Co je fonostylistika*), and Professor Valentina Kulpina from Moscow – on the linguistics of colours (*Stylistyczne funkcje terminów koloru jako centralna dychotomia lingwistyki barwy*). A lecture on frequency research was given by Professor Ivana Kolářová from Brno (*Problematika stylového hodnocení frekventovných univerbizátů v textech různých stylových oblastí*).

The influence of schools and national (Czech, German, Bulgarian and Serbian) traditions on the research of texts was presented in the lectures of: Professor Michał Krístek from Brno (*Traditions of Czech*

functional structuralism and the resultative theory of style), Professor Zofia Bilut-Homplewicz from Rzeszów (*Od stylistyki do stylistyki tekstu? Aspekty stylistyczne w niemieckiej lingwistyce tekstu*), Professor Димитър Попов (Szumen), (*Стилистика на българскомо произношение в режим на стандарт, субстандарт и нестандарт*), and Professor Miloslav Čarkić from Belgrade (*Садашње стање и перспективне стилистике код православних Срба*).

The sessions in the literary studies section concerned historical and linguistic issues (Professor Krzysztof Maćkowiak and Dr Cezary Piątkowski from Zielona Góra, *Użyteczność kategorii kontekstu w interpretacji zjawisk historycznojęzykowych*; Professor Людмила Мялковська from Kiev, *Мовний портрет письменника як об'єкт стилістики та історії літературної мови*) as well as contemporary problems (Professor Elżbieta Dąbrowska from Opole, *Styl i literatura: kondycja powojennej*; Professor Владимир Салимовский from Perm, *Специфика представления диалогического общения в художественной прозе*). Among the presentations of detailed research studies there were texts on love and corporality (Dr Krystyna Wolna-Nowak from Opole, *Sztuka miłości – sztuka dopełnienia. Wokół interpretacji głosowych poematu "Fortepian Szopena" Cypriana Norwida*; Elżbieta Fert-Cichecka, MA, from Kielce, *Obrazy cielesności w twórczości poetek polskich 2. połowy XX wieku*).

On the second day of the sessions, research studies concerning the new media were also presented (Professor Eva Höfflerová (Opava), *Specyfika intextu*; Professor Татьяна Карпова (Perm), *Развлекательный дискурс русскоязычного сектора Интернет*), the issues of public discourse were discussed (Dr Marcin Poprawa from Wrocław, *Perspektywy stylistyczne badań nad*

dyskursem publicznym – tradycja i przyszłość; Magdalena Skowrońska from Opole, *Dyskurs patriotyczno-romantyczny w prasie*). There were also lectures on the academic style and the scientific style for the general public (Professor Anna Starzec from Opole, *Popularyzacja nauki w nowych mediach*; Professor Jerzy Biniewicz from Wrocław, *Rodzenie się polskiego dyskursu naukowego – propozycja opisu*) as well as the didactic style (Professor Jolanta Nocoń (Opole), *Badania nad stylem dydaktycznym w Polsce – bilans i perspektywy*). Professor Ирина Трофимовна Венрева from Екатеринбург (Me-

таязыковые высказывания как сигналы стилистических сдвигов: к проблеме новых методов исследования) talked about the metatext, while Dr Tomasz Piekot and Dr Marek Maziarz from Wrocław – about their research on the complexity and difficulty of texts (*Mglistość tekstu a styl – rekonesans badawczy*).

The highly successful conference was summarised and concluded in a speech by Professor Dr hab. Stanisław Gajda. Selected papers will be published in volume 20 of the “Stylistics” yearbook (2011).

Dorota Brzozowska (Opole).